

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פרק ראשון: תחייתו של יהדות מרוקו הארת פנים ממרום

אפס, בחבל הדרומי של מרוקו אליו כמעט ולא הגיעו הגולים, הערים אשר בגלילות עיר המחוז מרקש (מרקוה), לא ניכרו כמעט השפעותיהם של המגורשים, מלבד עיר המחוז מרקש עצמה וכן עיר החוף מוגאדור, והעיר דאדיש שבהם הותירו המגורשים רושם כלשהו, הרי שבשאר החבל נותרו הקהילות במנהגיהן וסגנונם כמקדם. ואכן, לאורך ימים נוצרו פערי מעמדות ושינויי מנהג רבים בין קהילות צפון מרוקו, גליל פאס, שהיו להמשכה של גולת ספרד; ובין קהילות דרום המדינה, גליל מרקש, שיהודיהן נותרו במנהגיהם הקודמים.

צא ולמד ממה שכתב גדול רבני מרוקו כמאתיים שנה לאחר מכן, הגה"ק רבי יהודה בן עטר ז"ע:

"ותקנה שתקנו ק"ק פאס המגורשים, גירי אבתרייה בכל ערי המערב חוץ מתאפיללת ואגפיה. ומראשית (מארוקה) יש ויש. כל משפחה לפי מנהגה, דהיינו אותם שהם מזרע המגורשים שעושים המנהג ההוא, יש שעושים מנהג המגורשים, ויש כדת: אבל כל שאר ארצות המערב, פאס ותיטואן ואלקצר וכל הגליל ההוא, ומקס, וצפיר, כולם כמנהג המגורשים. וק"ק סביליאנוס אשר בדיברו עושים [מנהג] המגורשים גם כן, אבל ק"ק תאזא יש להם מנהג בפני עצמם."

אוצרות שאבדו

הרבה אוצרות רוח הביאו עמם גולי ספרד. ספרי חידושים ודברי תורה של שופתם עין דפוס מעולם. אפס, הצורות הרבות שעברו על ראש יהודי מרוקו, גרמו לאבדנם של רבים מהם ולהזנחתם של האחרים.

וכך מספר הגאון הנווד והמפורסם רבי רפאל אהרון בן שמעון זלה"ה, רבה של מצרים, בנו של הגה"ק בעל "צוף דבש" זלה"ה, ומחבר הספרים המפורסמים "נהר מצרים" ועוד, על אשר חווה בהיותו שד"ר של עיר הקודש ירושלים ת"ו לפאס, לפני כמאה שנה:

"הן בהיותי שמה בראשונה, בעת נדודי בשליחות עיה"ק ירושלים ת"ו, התחלתי לחקור אחר עתיקותיה; אמרתי אל לבי: עיר הלזו, אשר הייתה מקום מפלט מחסה ומסתור ביום צרה מתגרת נוגש, לאבותינו ורבותינו הקדמונים זיע"א, מגורשי קשטיליא וסאר ערים בספרד הארורה, אשר משאתם יגורו אליהם, ומקצפתם תרעץ הארץ, לדעת גבורות חכמות ובינתם, אשר ידם רב להם בתורה ובמקצועות החכמה, מדע ותושיה, והיו ליציץ נזר תפארת עם ישורון בארצות פזוריו, כידוע לכל מה הייתה חכמת רבותינו חכמי ספרד, בהיותם שקטים ושנאנים במדינה ההיא, בטרם התהפך עליהם הגורל לאכזר ויטלטלם טלטול גבר, ומבית תענוגיהם גורשו בלי חמלה; והארץ הזאת שנתנה להם מדרך כף רגלם עליה, ללא ספק ימצאון בקרבה שרידי חכמתם, אשר השאירו אחריהם ברכה, רבותינו מגורשי ספרד נוחי נפש הנזכרים, אלה איפה הם?

ויגעתי ומצאתי אצל יוצאי חלציהם; ארגזים מלאים כתבי יד, ובהם חכמה ודעת, חוקי האלוקים ותורותיו, והמה טרף לשיני עש וסס. וזה היה כל פרי שעשוע יוצאי חלציהם, בעלי אוצרות החמדה הזאת, בעת פתחם את הארגזים מעת לעת, ובחלקת ידיהם יציגו יעבירו את האבק הנדבק על כתבי הקודש האלה, ומנשיקות פיהם יכבדום, ולמראה עין כזה ישעשעו נפשם רגעים ספורים לעתות מנויות בשנה, ולא עוד.

אנחה איומה התפרצה מקירות לבבי, עיני זלגו דמעות דם מתוגות רוח ועגמת נפש, ועם לבבי אשיחה במנוח ראשי: לו עין הרבנים גאוני עולם מחברי ספרי קדש הללו, תחזה כי כל יגיעם ועמלם ופרי לימודם מתוך דוחק וצרה, מתוך אנחה ושבר רוח, מתוך רדיפה על צואר חינום, מתוך פיזור הגוף והנפש יחד, אשר לא יסופר שמץ מנהו באוזני בן הדור בן זמננו אשר הסכין עם החופש והדור, כי עתה אחוז פלצות ועצמותיו ירעדו כרוחץ בים הקרק ביום סגרית; הרי כל נחמתם אשר התנחמו על מר חייהם היא רק בחכמתם ותורתם אשר כתבוה על הגליון בדם נפש, ועתה יגיע כפם תאכלנו התולעת ברות לרמש זוחל; לו כזאת יראו, כי עתה אנחה חדשה עמהם גם בשכבם בקבר ובשינתם על יציע עפר, ובשגם נחו מהמיית התבל ושאוניה אשר לא השביעתם טובה, זאת תרגיז מנוחתם בלי ספק.

פניני אור החיים

השמחה מקורה במקום גבוה ויחי יעקב.

אחרי שקרא ה' את שם יעקב 'ישראל', עדיין נקרא הוא פעמים רבות בשם 'יעקב'. פעמים כך ופעמים כך. האם יש לזה כלל מתי הוא נקרא 'יעקב' ומתי 'ישראל'?

(אמנם על בני ישראל מובא, שבהיותם בדרגה גבוהה נקראים הם 'ישראל', ואילו 'יעקב' נחשב לדרגה פחותה מ'ישראל'. אולם על יעקב אבינו, שהיה תמיד במדרגה גבוהה, לא שייך לומר זאת). אומר האור החיים הקדוש דבר מפעים: הדרגה הגבוהה הנקראת 'ישראל', היא בחינת קדושה עליונה והדרגה הגבוהה היא אינה סובלת צער ודאגה!

מפסוקים רבים מוכיח האור החיים הקדוש שבעת שהיה יעקב אבינו שרוי בצער, כגון באבלות אמו, או בפטירת רחל, או כשהיה יוסף רחוק ממנו, בכל המקומות האלו הוא נקרא בשם 'יעקב' (למעט מקומות אחדים בהם הוא נקרא 'ישראל', והאור החיים נותן בהם טעם). לעומת זאת, כשהיה בשלוה ושמחה, נקרא שמו 'ישראל'. ולדוגמה: מעת שבישרוהו כי עוד יוסף חי - 'ותחי רוח יעקב אביהם', מאז והלאה 'ויאמר ישראל, 'ויסע ישראל, ויאמר אלוקים לישראל, וכך עד שנודעה לו גזירת הגלות.

לכן גם - אומר האור החיים הקדוש - בשבת, בה מקבלים אנו את 'הנשמה היתירה' שמעלתה גבוהה, צריכים אנו לקרוא לשבת עונג, ולהרחיק מאיתנו עצבות וכעס. כי הקדושה העליונה, ממקום של שמחה וגדולה היא באה!

כרחם אב על בנים

יירא ישראל את בני יוסף, ויאמר מי אלה.

האם יעקב אבינו צריך לשאול את יוסף על מנשה ואפרים 'מי אלה?! והלא שבע עשרה שנה הם לומדים לפני דבר יום ביומו. הוא בוודאי הכיר אותם היטב.

אומר האור החיים הקדוש כך:

כשעמד יעקב אבינו לברך אותם, רצה שהברכה תחול עליהם 'בתגבורת האהבה והחיבה'. הוא רצה שהברכה תבוא מכל הלב, ולכן שאל את יוסף 'מי אלה'.

כאשר יוסף הצדיק, בנו החביב, אומר 'בני הם', האמירה מעוררת את רגש הלב, ותתעורר אהבתו אליהם.

וכפי שמרומז בפסוק: **כי מדי דברי בו - זכור אזכרנו עוד!**

זכות אבות

בכל תחילת שמונה עשרה אומרים אנו בברכה הראשונה, 'אלוקינו ואלוקי אבותינו, אלוקי אברהם, אלוקי יצחק, ואלוקי יעקב'.

אומר האור החיים הקדוש, זה כוונת יעקב אבינו באומרו, טרם ברכתו, 'האלוקים אשר התהלכו לפניו אבותי אברהם ויצחק. האלוקים הרועה אותי, מעודי עד היום הזה'.

הוא התכוון לעורר בכך את זכות האבות הקדושים. הוא מזכיר את 'אברהם ויצחק', וגם את עצמו רומז, 'האלוקים הרועה אותי'. רק לאחר שהזכיר זכות אבות, התחיל להתפלל 'המלאך הגואל אותי - יברך את הנערים'. **זוכר חסדי אבות - ומביא גואל לבני בניהם!**

לימוד התורה הכנה לגאולה

'כיבס ביין לבושו' - 'עד כי יבוא שילה'.

מספר פעמים בפרשיות התורה, מדגיש האור החיים הקדוש כי הגאולה השלמה תהיה בזכות מצוות עסק התורה. אומר האור החיים הקדוש:

'כיבס ביין לבושו' - הוא רמז על 'יינה של תורה' כפי שמכנים חז"ל את דברי התורה. מלך המשיח הנקרא 'שילה' הוא בבחינת התורה, ורק באמצעות התורה יהיה לגואל את 'לבושו' שהיא המלכות.

אם לא זכות התורה, תצטרך הגאולה לבוא באמצעות היסורים רחמנא ליצול, המרומזים בהמשך הפסוק **'ובדם ענבים'.**

אולם הטוב ביותר שיהיו בני ישראל עוסקים בתורה, 'כיבס ביין לבושו', ובאמצעות התורה תהיה הגאולה השלמה בב"א.

תמכין דאורייתא

'יששכר חמור גרם וגו', ויהי למס עובד'.

מאלף אותנו האור החיים הקדוש דרך חיים: **'ויהי למס עובד'** הוא המס שאמורים כולם להעלות ליבן תורה. פרנסתו של לומד התורה מוטלת על הכל.

אנשים עמלים לפרנסתם ומרוויחים, ומעלים מתוך רווחיהם ליששכר שהוא לומד התורה.

כך עשה זבולון שהיה עוסק למסחרו 'לחוף ימים ישכון', ומעניק מחלקו ליששכר לומד התורה.

ומסיים האור החיים הקדוש: **וכן בכל דור דור.**

לכל אחד תפקידו המיוחד לו

'איש אשר כבדתו בדרך אותם'.

מבאר האור החיים הקדוש: איש אשר כבדתו - הכוונה לפי הברכה הראויה לכל אחד, כפי בחינת נשמתו וכפי מעשיו.

לכל אחד יש את מעלותיו ואת תפקידיו.

יש את מעלת הכהונה, יש מלכות, יש כתר תורה, יש גבורה, יש עושר, ויש הצלחה.

יעקב אבינו התכוון בכרכתו לברך את כל אחד כפי ברכתו המיוחדת הראויה לו. המלך במלכות, הכהן בכהונה, כל אחד שיצליח בתפקיד המיוחד לו.

אל תחפוף בהצלחת זולתך, לכל אחד יש את ההצלחה המיוחדת לו.

גם זאת, כשמאחדים כולם, מרוויח כל אחד גם ממעלות האחרים, כשם שהמלך פועל עבור כולם, וכך בשאר המעלות.

וזהו סיום הפסוק: **'איש אשר כבדתו - בדרך אותם'.**

ספיר ויהלום

פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

הוי גולה למקום תורה

יששכר חמור גרם רבץ בין המשפטים (מט יד).

ביאר רבינו האור החיים הקדוש זיע"א, בהקדם דברי המדרש (בראשית רבה צט י): **יששכר חמור גרם, חמור גרם אותו, וכי מניין היתה לאה יודעת שבא יעקב, אלא נהק החמור ושמעה קולו ויצאת לקראתו.**

לאה אמנו יצאה לקראת יעקב על ידי ששמעה את קול חמורו, ואמרה לו שיבוא לאוהלה, ונפקדה אז ביששכר. וזהו אומרו: 'חמור גרם', פירוש, החמור הוא זה שגרם שיששכר יהיה רובץ בין המשפטים ולא יהיה מיושב תמיד במקומו. כי הגם שלא היה כוונתה לטובה, עם זאת היה למראית עין נראה שלא כהונן, ובגלל זה שיצאה לאה נגור על כל בני התורה, שהם משבט יששכר, שהיו נעים ונדים ולא היו מיושבים במקומם.

וכן ממשיך האור החיים הקדוש ואומר: **והוא טעם שבני תורה, שהם ענפי יששכר, יסובבו מעיר לעיר, כי המעשה הבלתי נכון יוליד ענפיו, והיא לאה עשתה דבר שהוא למראית העין חוץ מדרך המוסר, גם היוצא ממנה ימצאנו כדרך זה.**

יחד עם זאת, הגם שבבסיסה נחשבת הנהגה זו של תלמידי החכמים - לגלות למקום תורה ולקחת את מקל הנדודים בידיהם - כהנהגה שהתקבעה אצלם כעונש, אולם מבחיר האור החיים כי לאמיתו של דבר: **וואף על פי כן חפצים בעמלה של תורה בנועם**, היינו - לזכות ליהנות מנועם צוף התורה הרוחני הטהור, הגם שאין בו מההנהגה הגשמית.

הנדודים, הטרחה, טעם הגלות והטלטלות הרבות אותם עוברים תלמידי החכמים במסעם התמידי לקניית תורה ויראת שמים, הרי הן כאין וכאפס בעיניהם לעומת האור העצום הצפון להם בהיותם מבקשי ה' וקרובים אליו באמת ובתמים.

מוסר על הרה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זיע"א, אשר עוד טרם התקרבנותו לדרך החסידות נודע שמו ככל קצוין ארץ כגאון הדור והדור, והנה נדהמו כולם לראותו מכתת רגליו בדרך למעזריטש - להסתופף בצל המגיד הגדול, להתאבק בעפר רגליו, להתחמם לאורו ולשתות מבארו הזכה.

העז אי מי להציג בפניו את התהייה-קביעה הבאה: **ו'דאי מתחרט רבנו על שהטריח עצמו ללכת את המרחק הרב למעזריטש'.**

'אכן כן, בהחלט הנני מתחרט' הגיב הרבי בשניות, 'על כך שהלכתי לשם, ולא רצתי'...

זוכר היה הגאון רבי יוסף דוב הלוי סולובייצקי זצ"ל, לימים רבה הנודע של העיר בריסק ומחבר ספרי 'בית הלוי', את אשר סיפר לו דודו הגאון רבי יצחק מוולוז'ין זצ"ל, בשנים בהם למד בישיבת וולוז'ין, את כל מעשה תקפו וגבורתו של הגאון הנודע רבי שלמה קלוגר זצ"ל, כי גדול הוא מאוד בתורה ובדבר ה' זו הלכה, ובלבו של רבי יוסף דוב גמלה ההחלטה לגלות למקום תורה, לעזוב את מקום מגוריו ברוסיה ולנסוע אל העיר ברודי שבמדינת גליציה, כדי להתאבק בעפר רגליו של גאון הדור רבי שלמה קלוגר ולשתות ממימי הזכים.

עם החלטה זו באה השאלה המתבקשת 'כסף מנלן?' רבי יוסף דוב היה באותם ימים במצב כלכלי קשה מאוד, ובקושי היה לו לפרנסת היום

יום, לפת במלח ומים במשורה. לא היה לרבי יוסף דוב ממי לבקש עזרה, ופרשת הכסף ההכרחי עבור הנסיעה הטרודה מאוד את רבי יוסף דוב שנפשו חשקה לשמוע וללמוד את תורתו של רבי שלמה קלוגר.

חלפו כמה ימים ורבי יוסף דוב רואה בבית הכנסת מספר אורחים שנוזמנו לעיר, והנה הוא שומע את שיחת האנשים כי אורחים אלו נוסעים אל העיר ברודי, אלי שנותרו כאן ללינה של לילה אחד כדי לנוח ולאגור כוח להמשך הנסיעה. באותם רגעים חלף רעיון בראשו של רבי יוסף דוב ופניו אורו. מאת ה' הייתה זאת בכדי שהוא יוכל להצטרף אליהם בנסיעה לברודי.

לא המתין רבי יוסף דוב אפילו רגע ותיכף הוא ניגש אל האורחים, בוחן אותם במבט חודר, ומשיחה כי אחד מהם לבוש בבגדי עגלונים, הושיט לו את ידו לברכת שלום עליכם, וניגש הישר אל העניין: שמעתי שהיו אומרים כי אתם בדרךכם לעיר ברודי, והיות ויודע אני כי הדרך ארוכה לפניכם, יש את נפשי להציע לכם את עצמי כעוזר לעגלון. הלא בוודאי תשמחו לשוליה שיעמוד לימינכם בטיפול בסוסים, להאכילם שחת ולהשקותם מים, וגם לאחוז מפעם לפעם במושכות כאשר תבקשו לתת תנומה לעיניכם. אכן אין נחתום מעיד על עיסתו, אבל במקום שאין אנשים היה איש, וברצוני לבקשכם כי תקחו אותי כעוזר.

חיך העגלון מלוא פיו ואמר: יסלח לי כבודו, אבל דומני שיותר מתאימים אתם להיות מיושבי בית המדרש מאשר להצליף בסוסים, האותיות הקטנות קרובות אליכם יותר משיחתם של עגלונים. אבל נחא, רצונו של אדם זהו כבודו, ואם נפשכם חשקה במלאכת העגלונות, מה טוב ומה נעים. אדרבה ואדרבה, נשמח לקחתכם כעוזר מובהק לעמוד על ימיני לסמכני.

מה משכורתך, ידידי, ומה שכר תטול בעד מלאכתך? תהה העגלון בעוזרו החדש. ורבי יוסף דוב נעה לו בעדינות: אומר לכם את האמת, זקוק אני ביותר להגיע אל העיר ברודי, ומכיון שאין לי דרך אחרת להגיע לשם, נכון אני לשמש כעוזר לעגלון, ובלבד שתדאגו לי במשך כל הדרך למזון ולמחיה ולמקום נאות ללינת הלילה, עד שבעז"ה נבוא לברודי.

תמימותו של העוזר מצאה חן בעיני העגלון. מתחילה חשב שהעוזר עתיד לבקש ממנו סכום כסף על עבודתו, אך משראה כי מסתפק הוא במועט, נחה דעתו עליו וידע כי מקח טוב עשה. הודיע לו העגלון, כי מחר בבוקר השכם, תיכף לאחר סיום תפילת שחרית במנין הראשון, אנו יוצאים לדרך. היה נכון להיות שם בשעה זו, לכל תפסיד את ההזדמנות להגיע לברודי.

אדהכי והכי מיהר רבי יוסף דוב להכין את עצמו לקראת הנסיעה. ראשית ארז את מטלטליו המועטים והכניסם לתוך מזוודה קטנה. לאחר מכן פנה אל כיכר השוק, שם עברו עגלות רבות ואף עצרו להפוגה קצרה, והתבונן בתשומת לב מרובה במעשי העגלונים. הביט איך הנוהג בסוסים מחזיק את המושכות וכיצד הוא מכה בשוט. גם הוסיף ובחן היטב את הצורה בה עושי המלאכה מטפלים בסוסים, מאכילים ומשקים אותם ומכניסם אותם לקראת הנסיעה.

מסתבר שכשרונותיו הגאונים של רבי יוסף דוב עמדו לו היטב בבירור סוגיות עמוקות בש"ס,

ללון בעמקה של הלכה עמומה ולאסוקי שמעתא אליבא דרבתינו הראשונים והאחרונים, אולם בכל הקשור לתורת הסייסות וחכמת העגלונות לא עלתה בידו ללמוד כל זאת על רגל אחת. כי הנה לא חלפה שעה קלה מאז שעלו כולם על העגלה הנוסעת לברודי והעגלון מוסר את המושכות לידיו של רבי יוסף דוב, והנה העגלה עומדת להתהפך. הסוסים נטו לצדי הדרך, וסירבו לחזור לכביש הסלול.

העגלון לא היה צריך יותר מזה כדי לתהות על קנקנו האמיתי של העוזר שנוסע איתו. הוא הבין מיד כי אותו אברך צעיר אינו עגלון ואינו עוזר לעגלון, אלא אברך גרידא שביקש לנסוע לברודי ומצא בו את הפתרון. משום מה, העגלון לקח את הדברים כפגיעה אישית ולא חפץ ללמד זכות על רבי יוסף דוב שלא הייתה לו כל ברירה אחרת. בכעסו פתח העגלון ושפך קיתון של רותחים בפניו של עוזרו האומלל: רואה אני כך שלא תצליח לעגלונות וגם ללמוד תורה אינך רוצה, מה יהא בסופך, לא רב ולא עגלון, ונמצאת קרח מכאן ומכאן. אך כל זה אינו מתרץ את השאלה האחת והיחידה: למה רימיתני?! מדוע טענת באונו שעוזר עגלון אתה בעוד שאין אתה אלא אדם שלא יוצלח שאפילו לקשור גבו של סוס אינו יודע. ובהתלהטות הדברים הרים העגלון את ידו ויתן את מתנת ידו בפניו של רבי יוסף דוב ההומם.

בעונותנותו הרבה הצדיק עליו רבי יוסף דוב את הדין. הוא לא התקומם נגד העגלון שהכה ואף לא השיבו על כל העלבונות. רבי יוסף דוב הבלוג על עלבונו, ואדרבה, השפיל את עצמו בפניו כשאמר לו שאכן הוא מודה ומתוודה שאין הוא עוזר עגלון מהשורה וכי אין לו כל מושג בעבודה עם סוסים. אך עם כל זאת מתחייב הוא לו שמכאן ואילך הוא יהיה זהיר ביותר וישמור על הסוסים שילכו בדרך המלך מבלי לנטות ימין ושמאל.

מחוסר ברירה החליט העגלון להניח לרבי יוסף דוב להמשיך במלאכתו, אולם התרה בו לבל יעשה מלאכתו רמיה. אפס שהסוסים הרגישו היטב מי הוא זה המחזיק במושכות, ידע שור קונוה וחמור אבוס בעליו ויודעים הסוסים ואם העגלון המנושם הוא זה שמחזיק במושכות ומכה אותם בשוט ללא רחמים, או שהמושכות מצויות בידיו של אדם עדין נפש ורך לבב שאינו מסוגל להחזיק בשוט ולהלקות שוב ושוב. כיון שכן החליטו הסוסים ללכת בעצלתיים והיו מתקדמים לאיטם, עקב בצד אגודל.

עדיין החזיק העגלון בכעסו על העוזר הזה שאינו מתאים למלאכתו, והנה הוא רואה שהעגלה מתנהלת בכבוד ובאיטיות, העוזר אכן מחזיק במושכות והסוסים מהלכים על הכביש, אלא שאין הם מתקדמים כראוי וכרצוי, משל הם בטיל שלאחר אכילת החמין בבוקרו של יום השבת. קצף העגלון מאוד ויחלוק לעוזרו עוד מהלומות וסטירות לחי כהנה וכהנה, תוך כדי שהוא מלווה את המכות בשלל דיבורי חרפות וגידופין.

רבי יוסף דוב המשיך להיות מהעלבלים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים. הוא לא ענה כלום לעגלון רק פניו הזכות העידו על כאבו הפנימי. כשהעגלון נרגע מעט מכעסו, שוב המשיך רבי יוסף דוב להנהיג את העגלה כשהוא אומר לעצמו ששווה לקבל את יסורים אלו באהבה ובלבד שיזכה לקבל פניו של גדול הדור רבי שלמה קלוגר וללמוד את תורתו.

בשנות הרעב, לעומת זאת, אכילת בשר כשר אינה נחשבת למצוה.

מעשה היה במרכז מסחרי הומה אדם, אדם חטף תיק שהושאר ללא השגחה. הוא החל לברוח, אך במהרה חשד שהתיק עלול להכיל חומר נפץ. כיון ששמע קול 'תקתוק' שבקע מהתיק, מתוך פחד, רץ הגנב לשטח פתוח, הניח את התיק והחל לצעוק ולהזהיר את כל האנשים להתרחק מהתיק, כדי שלא יפגעו הסובבים. כפי שחשב כך היה, פצצה נמצאה בתוך התיק, ונמנע אסון גדול מאוד על ידי מעשיו, בכך שסילק את התיק הציל רבים מאסון. עוברי אורח שרדפו אחריו, חשו אשמה על שחשדו בו כגנב, וכולם היללו אותו כגיבור.

אולם, עד ראייה אחד, שראה את אותו אדם בוחן את התיק בתחילה, ידע שכוונתו האמיתית היתה לגנוב. הוא שמר את המידע לעצמו עד שנודע לו שהגיבור הזומן לשמש כ'עד' בחופה.

כאן עולה השאלה ההלכתית: גנב, הנחשב לרשע - פסול לעדות, ומשום כך קידושין שנערכו על בסיס עדותו עלולים להיות בטלים, השואל פנה למסדר הקידושין בשאלה האם הנישואין חלים על פי ההלכה.

התשובה לשאלה זו נמצאה בדברי האור החיים הנ"ל.

שכן בדומה למשל של האור החיים - מתן כוס יין משובח נחשב לגמילות חסד, המצוה שנוצרה בסופו של דבר, 'טיהרה' את הכוונה הזדונית הראשונית. ובאופן דומה, במקרה של הגנב"בסיפור, אף על פי שכוונתו מתחילה היתה לגנוב, מעשיו הובילו בסופו של דבר למצוה גדולה - הצלת חיים רבים מאסון. זהו כוחה של מצוה!

הגאון **רבי דן פלוצקי זצ"ל** בספרו **'כלי חמדה'** מיישב את דברי רבינו, שיש לחלק בין עבירות שבין אדם למקום, לבין עבירות שבין אדם לחבירו. במעשים שבין אדם למקום, גם מחשבה רעה, דורשת כפרה. אולם בעבירות שבין אדם לחבירו, עיקר האיסור הוא שלא יגרם היזק לחבירו - אם בסופו של דבר לא נגרם היזק, אין צורך בכפרה.

לדבריו, אדם שרצה לאכול בשר חזיר ואכל טלה, מכיון שרצה לחטוא בין אדם למקום - צריך כפרה. אך במקרה של האור החיים, אדם שרצה להשקות את חבירו סם ובסוף השקה אותו יין, וכן במקרה השבטים שבסוף יצאה מזה תועלת, והוא הדין בנידון הגנב במעשה הנ"ל - אין צורך בכפרה, לא נגרם היזק.

אולם יש מתרצים את דברי רבינו האור החיים, שהסיבה לכך שיש חובת כפרה גם כשכפופעל לא עשה איסור, היא משום שבכל אופן היתה מחשבה לאיסור, אך במקרה של השבטים לא היתה במחשבתם כלל כוונה לעשות איסור, אלא אדרבה, הם חשבו שהם מקיימים מצוה בכך שדנו את יוסף על פי דין תורה.

ואחרים מתרצים, שמכיון שהשבטים התוודו ועשו תשובה שלימה, ויוסף הצדיק שמע כיצד הם מתחרטים על מעשיהם, וגם הוא מחל להם, לכך הם פטורים אף מדיני שמים על הצער שגרמו לו, כיון שהחטא נמחל הן מצידם, והן מצד יוסף הצדיק.

לפי תירוצים אלו, הגנב שאמנם התברר לבסוף שהציל רבים, צריך עדיין כפרה או על עצם מחשבתו הרעה, או משום שעדיין לא התוודה על חטאו.

מלאכה המחיה את בעליה בשעת הדחק, והנה קודם נסיעתי לא ידעתי כלום בכל הנוגע לסוסים, ועתה הפכתי לבעל נסיון.

ביקש העגלון להפסיק את דעתו של רבי יוסף דוב ואמר לו כי הוא משוחרר מתפקידו כעוזר, וכי מעתה ואילך, עד הגיעם לברודי, הוא יהיה אורחו האישי. אולם רבי יוסף דוב לא הסכים לשמוע מזה כלל, והוא אמר לו שאין בדעתו לחזור בו מההסכם הברור שביניהם כי הוא ישמש כעוזר עד הגיעם לברודי, ואכן כך היה. רבי יוסף דוב המשיך לשבת לצידו של העגלון עד שהגיעו לעירו של רבי שלמה קלוגר, אליו גלה ללמוד תורה מפיו.

ולעניין זה שבני תורה תמיד נעים ונדים ממקומם יש להסמיך את מה שפירש רבינו **האור החיים הקדוש** על הפסוק שבתחילת פרשת בחוקותי (ויקרא כו ג): **'אם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ וְאֵת מִצְוֵי תִשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם'** (האופן השביעי): עוד ירצה על דרך אומרים ז"ל (אבות פ"ד מ"ד) 'הוי גולה למקום תורה', שצריך לכתת רגליו ממקום למקום ללמוד תורה, וצא ולמד דבריהם ז"ל בגמרא (חגיגה ה:) כי כולן היו גולים ללמוד, ויש שהיה הולך ששה חדשים וחוזר כמו כן לעסוק ביום א', והוא אומר **'אם בחקתי'** שהיא עסק התורה, צריכים ש'תלכו' ממקומכם אחריה, גם כדי שתהיו פנויים אין נכון ללמוד והוא בביתו כי יטרדוהו בצורכי הבית, לכן יעזוב איש את אביו ואת אמו ויסע ממקומו ללכת אחריה.

גניבה שהפכה למצוה

לאחר מות יעקב אבינו, חששו אחי יוסף שמא יוסף ינקום בהם על מעשיהם. הם פנו אליו בבקשת מחילה בשם אביהם. יוסף הצדיק, השיב להם בחיוב ואמר: **וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה, אֲלוּקִים חֲשַׁבָה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב** (בראשית נ ב).

רבינו **האור החיים הקדוש** זיע"א משווה זאת למקרה שבו אדם התכוון לתת לחבירו כוס רעל, אך בטרם נתן לו כוס יין משובח. במקרה כזה, לדבריו, לא עשה שום חטא, ופטור מכל עונש אפילו בדיני שמים.

אולם, רבים תמהו על דבריו: שהרי דרשו חז"ל את הפסוק (במדבר ל יד) 'וְהָשֵׁם יִסְלַח לָהּ', שאדם שהתכוון לבצע עבירה, אף על פי שבפועל לא עבר עבירה, עדיין הוא זקוק לכפרה.

וכדברי רש"י שם בשם הספרי: "במה הכתוב מדבר, באשה שנדרה בנוזר ושמע בעלה והפר לה, והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים, זו היא שצריכה סליחה, ואע"פ שהוא מופר. ואם המופרים צריכים סליחה, קל וחומר לשאינן מופרים".

לדוגמה, אם אדם אכל בשר כשחשב שהוא אינו כשר, ורק בדיעבד התברר שהבשר היה כשר, עדיין נחשב לו הדבר כחטא והוא זקוק לכפרה.

כיצד אם כן מתיישבים דברי רבינו האור החיים עם דין זה? הרי יוסף עצמו אמר שאחיו התכוונו להרע לו, כיצד יתכן שהתוצאה הטובה, פוטרת אותם מעונש על כוונתם הרעה?

הגאון **רבי יצחק שמעלקיש זצ"ל**, רבה של "לכוב", בספרו **"שירת בית יצחק"** (י"ד ח), מיישב את הסתירה, ומבאר את הבדל בין שני המקרים. בשני המקרים, הכוונה הראשונית היתה להזיק, אולם, במקרה של אחי יוסף התוצאה הסופית היתה מצוה - 'להחיות עם רב', שהיא האכלת בני אדם

עם תום שלשת ימי המסע שהיו רוויים בהתקפות ומכות מצידו של העגלון לעוזרו האומלל, הגיעו אל גבול ארץ גליציה ויסורו לאחת האכסניות שבשולי הדרך ללינת לילה. סיבבה ההשגחה הפרטית ובאותה אכסניה התאכסן גם אברך שבשחר בחרותו למד בישיבת וולוז'ין והכיר את רבי יוסף דוב כמי שמלבד היותו נכדו של הגאון רבי חיים מוולוז'ין הרי הוא גם תלמיד חכם מופלג בעצמו. והנה רואה האברך כי העילוי הגדול משמש כאן כעוזרו של העגלון, הנה הוא מאכיל ומשקה את הסוסים והנה הוא סוחב את מזוודות הנוסעים מהעגלה אל תוך האכסניה.

מחזה מפליא זה עורר את האברך לספר זאת לבעל האכסניה, אתו הספיק להתיידד, ועד מהרה טרח בעל האכסניה לספר זאת בלחשיפה לכל באי האכסניה: הלא ידעתם אם לא שמעתם את החזיון המוזר הזה כי הנה אברך זה העובד כאן כעוזרו של העגלון הוא נכד של גדול דורנו והוא בעצמו כלי מחזיק ברכה, עילוי מפואר, ולמרבה הפלא מצא לעצמו עבודה בזויה שכזאת.

הייתה האכסניה כמרקחה עד שהשמועה הגיעה לאוזניו של העגלון. אחד מבאי האכסניה החליט שעליו לברר את טיבה של הפרשייה עד תום, ומיהר ליידע את העגלון בזהותו של העוזר בו הוא לא הפסיק להתעמר. תחילה לא האמין העגלון למשמע אוזניו וחשב כי המספר חומד לו לצון, אולם המספר מיהר והביא אליו את האברך שהכירו מישיבת וולוז'ין והוא העיד בפניו שברור לו כמאה עדים שהוא ולא אחר העילוי הנודע, נכדו של רבי חיים מוולוז'ין.

ככל שהיה העגלון איש המוני ומגושם, אולם חרדה לכבוד התורה הייתה בו. הוא סבר לחשוב כי מדובר באדם המבקש לברוח מבית המדרש כי אין תלמודו עולה לו יפה, והנה מתברר לו כי מדובר בעילוי שכל עולם הישיבות חדר לשמו, ולא זו בלבד אלא שהוא גם ממשיך שלשלת הזוהר של גדולי הדור.

בצעדים כושלים הלך העגלון לחצר האכסניה, שם עדיין היה רבי יוסף דוב טרוד במלאכת ניקיונם של הסוסים וארגונם לשנת הלילה. בקול בוכים החל העגלון לבקש את מחילתו של רבי יוסף דוב ויתחנן בפניו כי יסלח לו על כל מה שהתעמר בו. העגלון אמר לו כי נודע לו מי הוא, וחלילה אין הוא רוצה להיענש על פגיעתו בכבוד התורה וחכמיה.

חייך רבי יוסף דוב והשיב לעגלון: תמהני עליך מה מקום יש כאן לבקשת סליחה ומחילה? אילו על דברי תורה היית מכני, היה מקום אולי לבקשת סליחה, שכן אחרי ככלות הכל ידיעותי בתורה גדולות ומרובות משלך. אבל עכשיו שעל עסקי עגלונות וסוסים הכית אותי, הרי שבוודאי הצדק מצוי עימך, כי ברור הוא הדבר שאני בור ועם הארץ בעניינים אלו. לא זו אף זו: היות והתכוונת לטובתי, ללמדני פרק בהלכות סוסים ועגלות, להודיעני את דרך האחיה במושכות והנהגת הסוסים, הרי שבוודאי עשית ונהגת כדין המלמד שהותר לו להלקות את תלמידיו.

לא נחה דעתו של רבי יוסף דוב עד שהכריז בהתרגשות: דע לך כי אני הוא זה שצריך לבקש מחילה ממך, שהרי טורח רב ואי נעימות גרמתי לך כשהצאתי בפניך שידוע אני להיות עוזר לעגלון בשעה שלא ידעתי מאומה, עד שבגללי ירדו הסוסים מהכביש והיו מהלכים בעצלתיים. כמו כן, אסיר תודה אני לך על שבימים אלו השקעת מכוחך כדי ללמדני אומנות, את מלאכת העגלונות שהיא

מתיבתא אור החיים

באשה אחרת, מותר לאשתו להטעותו ולבוא אליו באופן שיהיה סבור שבא על הערוה. ולכאורה תמוה הרי עוברת בזה על 'לפני עיור', שמכשילה אותו להתכוין לעבור עבירה. אך לפי מה שנתבאר שאם בסוף קיים מצוה אינו צריך כפרה כלל, מיושבים דברי הלבוש, כיון שבביאה על אשתו הוא מקיים מצוה.

ובדברי תורה (מונקאטש, שביעאה אות פה) כתב שכן מוכח מדברי הגמרא (נזיר כג.) שהבא על אשתו וחשב שהיא אחותו אינו צריך כפרה, כיון שבביאה על אשתו קיים מצוה.

אך בבית אהרן (מגיד, ח"ה איגלאי מילתא אות י) ובשם מרדכי (הורו"ק) הקשו על תירוץ זה, מהמובא בגמרא (קידושין פא:) ברבי חייא בר אשי שהיה פרוש מאשתו, ועשתה עצמה כזונה ותבעתו, וכל ימיו היה מצטער ומתענה על שהיה רוצה להישמע לה. ומבואר שאף שאם היה שומע לה היה מקיים מצוה כיון שבא על אשתו, מכל מקום צריך כפרה. ויישבו המפרשים לדעת הבית יצחק, שגם אם היה בא עליה לא היה מקיים מצוה, כיון שכבר קיים פריה ורביה, ואף ממצות עונה היה פטור, שהרי היה פרוש ממנה כמה שנים, ובהכרח מחלה לו על עונתה, או מפני שהיה זקן וכבר לא היה חייב בכלום. גם יש לומר שהיה מצטער ומתענה לגודל צדקותו ופרישותו, אף שלפי האמת לא היה צריך כפרה על כך.

והשקוהו כוס יין שפטור, שהוא משום שקיים בזה גמילות חסדים, ואם היה עני קיים גם מצות צדקה.

וכתב בבית יצחק, שלפי זה דעת רבה (מנחות סד.) שהפורש מצודה בשבת לצוד בה דגים, והעלה בה תינוק ודגים פטור, צריך לומר שהכוונה שפטור לגמרי ואינו צריך אפילו סליחה וכפרה. אך הכלי חמדה (פלוצקי, אות ד) הקשה מנין שהכוונה שפטור לגמרי, שמא על כל פנים לוקה מכת מרדות. עוד הקשה שתירוצו זה אינו מיישב לדעת רבא (שם) הסובר שהפורש מצודה בשבת להעלות בה דגים והעלה תינוק ודגים חייב חטאת, אף שקיים מצוה בהצלת התינוק.

והוסיף הבית יצחק, שכן מבואר גם מדברי הלבוש (י"ד סי' קנז ס"ב), שמי שהעלה ליבו טינא

כתב רבינו (בראשית נ כ): **'ואתם חשבתם וגו' אלהים חשבה לטובה'.** והרי זה דומה למתכוון להשקות חבירו כוס מות והשקהו כוס יין שאינו מתחייב כלום, והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים.

האחרונים הקשו על דברי רבינו מהמבואר בגמרא בקידושין (פא:) שאשה שקבלה על עצמה נזירות ושתתה יין ונטמאה למתים, ולא ידעה שבעלה היפר לה את הנזירות, צריכה כפרה וסליחה, ועליה נאמר (במדבר ל יג) 'אִישָׁהּ הַפֶּרֶם וְהָיָה יִסְלַח לָהּ'. ומבואר בגמרא שהוא הדין במי שהתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, שצריך כפרה וסליחה. ולא כדברי רבינו שמי שהתכוין לעבור עבירה ולא עלתה בידו, אינו מתחייב כלום, וזכאי גם בדיני שמים.

ובישוב דברי רבינו כתבו האחרונים בכמה אופנים:

בספר בית יצחק (שמלקס, י"ד ח"א סי' ח אות ח) תירץ, שדברי הגמרא בקידושין אמורים באופן שהתכוין לעבור עבירה ועלה בידו דבר רשות, שצריך על כל פנים סליחה וכפרה על מחשבתו, אך אם התכוין לעבור עבירה ועלתה בידו מצוה, אינו צריך אפילו כפרה וסליחה על מחשבתו. וכן תירצו רבים מן האחרונים. ובספר דברי תורה (מונקאטש, שביעאה אות פה) הביא תירוץ זה בשם תלמיד אחד, וכתב שלפי זה צריך לפרש מה שדימה רבינו למי שנתן כוס מות לחבירו

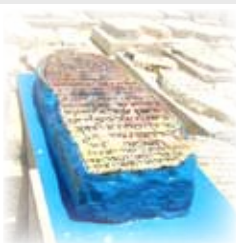
גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

הישועה שנפתחה בלב

שלום רב למזכי הרבים,

שנים ארוכות הרגשתי תקוע, הייתי בן 19, אבל לא הצלחתי לקרוא מתוך הספר, היו לי קשיים גדולים בקריאה. כשניסיתי לשבת וללמוד, פשוט לא הצלחתי. המילים היו חסרות משמעות בעיני, הרגשתי רחוק מאד מהעולם של החברים שלי, שהיו שקועים בלימוד.

יום אחד, מתוך תסכול עמוק, החלטתי לעלות לצינון של **האור החיים הקדוש** זיע"א בהר הזיתים. עמדתי שם ליד הצינון, עם לב פתוח, ודיברתי אל ה'. 'ריבונו של עולם, בזכות הצדיק, תפתח לי את העיניים והראש שאוכל לקרוא ולהתחבר לתורה! אני רוצה ללמוד, אני רוצה להבין, אבל אני לא מצליח!'

לא עבר זמן רב, ובדרכי חזרה הביתה בלילה, קראו לי ההורים בהתרגשות. "קרה משהו מדהים!" אמרו לי. "היום הגיע אלינו אדם מיוחד, שכבר עשר שנים שפיתח שיטה בקריאה ומלמד איך לקרוא, והוא בדיוק מה שאתה צריך!"

נדהמתי. רק לפני כמה שעות עמדתי ליד קברו של האור החיים הקדוש וביקשתי ישועה - וכבר עכשיו היא התגלגלה אליי בדרך שלא העליתי על דעתי. באותו רגע הבנתי, בעומק הלב, שזכות הצדיק פעלה בשבילי.

מאז, הכל השתנה. הקריאה הפכה קלה יותר, הלימוד הפך למשמעותי, והעולם של התורה, שפעם נראה רחוק כל כך, נפתח בפניי. אני מודה לה' על החסד הגדול שעשה איתי, ועל שהראה לי בדרך כל כך ברורה שהוא תמיד שומע את התפילות שלנו, במיוחד כשהן יוצאות מכל הלב.

מודה לכם על כל פעלכם להפצת תורתו של האור החיים הקדוש

א.מ.מ.

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

